ZAMONAVIY TALABLAR ASOSIDA BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARIDA DIAGRAMMAVIY MASALALAR ORQALI KASB-HUNARGA YO‘NALTIRISH ISHLARINI TASHKIL ETISH

Shahlo Usmonova Saidjon qizi
Guliston davlat pedagogika instituti
Ta’lim va tarbiya nazariya va metodikasi
(boshlang‘ich ta’lim) yo‘nalishi magistranti
E-mail: shahloasadova2@gmail.com
Ilmiy rahbar: Qulmamatov Sindorqul Ibragimovich
GDPI dotsenti, p.f.n.

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini diagrammaviy masalalar asosida kasb-hunarga yo‘naltirishning ilmiy-pedagogik asoslari tahlil qilingan. Shuningdek, zamonaviy ta’lim talablariga mos ravishda diagramma, grafik va jadval asosidagi topshiriqlardan foydalanish orqali o‘quvchilarning mantiqiy tafakkuri, analitik fikrlashi hamda kasbiy qiziqishlarini rivojlantirish masalalari yoritilgan. Tadqiqot davomida kompetensiyaviy yondashuv, interfaol metodlar va raqamli texnologiyalarning samaradorligi pedagogik kuzatuvlar hamda ilmiy dalillar asosida asoslandi. Diagrammaviy masalalarning boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida vizual tafakkur, mustaqil qaror qabul qilish va kelajak kasbiga nisbatan ongli munosabatni shakllantirishdagi o‘rni ochib berilgan.

Kalit so‘zlar: analitik fikrlash, boshlang‘ich ta’lim, diagrammaviy masalalar, interfaol metodlar, innovatsion texnologiyalar, kasb-hunarga yo‘naltirish, kompetensiyaviy yondashuv, vizual tafakkur.

Abstract: This article analyzes the scientific and pedagogical foundations of career guidance for primary school students based on diagrammatic problems. It also covers the development of students' logical thinking, analytical thinking, and professional interests through the use of tasks based on diagrams, graphs, and tables

in accordance with modern educational requirements. During the study, the effectiveness of the competency-based approach, interactive methods, and digital technologies was substantiated on the basis of pedagogical observations and scientific evidence. The role of diagrammatic problems in the formation of visual thinking, independent decision-making, and a conscious attitude towards the future profession in primary school students is revealed.

Keywords: analytical thinking, primary education, diagrammatic problems, interactive methods, innovative technologies, career guidance, competency-based approach, visual thinking.

Boshlang‘ich ta’lim tizimi jamiyat taraqqiyotining muhim bo‘g‘ini hisoblanadi. Ayniqsa, bugungi globallashuv sharoitida o‘quvchilarning nafaqat bilim olishlari, balki mustaqil fikrlashi, tahlil qilishi va xulosa chiqarishi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Shu nuqtai nazardan, mantiqiy fikrlashni rivojlantirish boshlang‘ich ta’limning asosiy maqsadlaridan biri sifatida qaraladi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. M. Mirziyoyev ta’kidlaganidek: “Yoshlarimizni mustaqil fikrlaydigan, zamonaviy bilim va kasb-hunarlarni puxta egallagan insonlar qilib tarbiyalash – eng ustuvor vazifamizdir.” [1]. Shuningdek, hozirgi globallashgan dunyoda ta’lim tizimi oldida turgan ustuvor vazifalardan yana biri o‘quvchilarning intellektual salohiyatini rivojlantirish bilan bir qatorda, ularni kelajak kasbiga ongli ravishda yo‘naltirishdan iboratdir. Zamonaviy mehnat bozorida insondan faqat nazariy bilim emas, balki analitik tafakkur, muammoli vaziyatlarni hal eta olish hamda axborot bilan mustaqil ishlash kompetensiyalari talab qilinmoqda. Shu sababli kasb-hunarga yo‘naltirish ishlari maktabning boshlang‘ich bosqichidayoq tizimli ravishda tashkil etilishi zarur.

Asosiy qism. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari psixologik jihatdan obrazli va vizual tafakkurga moyil bo‘ladilar. Shu bois diagrammalar, grafiklar va jadvallar asosidagi topshiriqlar ularning yosh xususiyatlariga mos keluvchi samarali didaktik vositalardan biri hisoblanadi. Diagrammaviy masalalar orqali o‘quvchilar nafaqat matematik bilimlarni egallaydilar, balki real hayotiy jarayonlarni tahlil qilishga ham o‘rganadilar. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, vizual axborot asosida tashkil etilgan ta’lim jarayonida o‘quvchilarning ma’lumotni qabul qilish darajasi an’anaviy metodlarga nisbatan yuqori bo‘ladi [2]. Ayniqsa, kasblar bilan bog‘liq diagrammali topshiriqlar o‘quvchilarning turli sohalarga bo‘lgan qiziqishini shakllantiradi hamda ularning kasbiy dunyoqarashini kengaytiradi. Bugungi kunda boshlang‘ich ta’limda kompetensiyaviy yondashuv, STEAM texnologiyasi, interfaol metodlar, raqamli pedagogika asosida tashkil etilgan darslar ta’lim samaradorligini oshirishning muhim omiliga aylanmoqda. Shu nuqtai nazardan diagrammaviy masalalar orqali kasb-hunarga yo‘naltirish masalasi zamonaviy pedagogikaning dolzarb muammolaridan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda. Diagrammaviy masalalarning ilmiy-pedagogik mohiyati. Diagrammaviy masalalar — ma’lumotlarni grafik, jadval, diagramma yoki chizma asosida ifodalashga yo‘naltirilgan topshiriqlar bo‘lib, ular o‘quvchilarning mantiqiy va analitik tafakkurini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bunday topshiriqlar orqali o‘quvchilarda:

a) axborotni tahlil qilish;

b) taqqoslash;
c) umumlashtirish;
d) xulosa chiqarish ko‘nikmalari shakllanadi.

Psixolog J.Piaje boshlang‘ich yoshdagi bolalarda konkret-obrazli tafakkur ustun bo‘lishini ta’kidlagan [3]. Shu sababli diagrammalar orqali berilgan axborot bolalar tomonidan tezroq qabul qilinadi va uzoq muddat xotirada saqlanadi. Masalan, turli kasb egalarining:

a) ish vaqti;
b) mehnat unumdorligi;
c) daromad ko‘rsatkichlari;
d) ishlab chiqarish hajmi

diagrammalar orqali ifodalansa, o‘quvchilar real hayotiy ma’lumotlarni tahlil qilishga o‘rganadilar. Bu esa matematika fanining amaliy ahamiyatini anglash bilan birga, o‘quvchilarda kasbiy qiziqishlarni ham shakllantiradi. Boshlang‘ich ta’limda kasb-hunarga yo‘naltirishning dolzarbligi. Kasb-hunarga yo‘naltirish — o‘quvchilarning qobiliyati, qiziqishi va individual imkoniyatlarini aniqlash hamda ularni kelajak kasbiga tayyorlashga qaratilgan pedagogik jarayondir. Psixologik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, bolalarda kasblarga nisbatan dastlabki qiziqish aynan 7–11 yosh oralig‘ida shakllanadi [4]. Shu sababli boshlang‘ich ta’lim bosqichida kasblar haqidagi tasavvurlarni shakllantirish muhim pedagogik vazifa hisoblanadi. Diagrammaviy topshiriqlar orqali:

a) iqtisodiy tushunchalar;
b) mehnat taqsimoti;
c) kasblarning jamiyatdagi o‘rni haqida sodda va tushunarli ma’lumot berish mumkin. Masalan, “Qaysi kasb egalari ko‘proq faoliyat yuritmoqda?” yoki “Qaysi sohada ishchi kuchiga ehtiyoj yuqori?” kabi diagrammali topshiriqlar o‘quvchilarning kasbiy tafakkurini rivojlantiradi. Shuningdek, bunday topshiriqlar o‘quvchilarning matematik savodxonligini, iqtisodiy tafakkurini, ijtimoiy faolligini ham rivojlantiradi. Zamonaviy pedagogik yondashuvlarning samaradorligi. Kompetensiyaviy yondashuv. Kompetensiyaviy yondashuv zamonaviy ta’lim tizimining asosiy tamoyillaridan biri bo‘lib, o‘quvchilarning bilimlarini amaliy faoliyatda qo‘llay olishiga yo‘naltiriladi [5]. Diagrammaviy masalalar muammoni hal qilish, tahliliy fikrlash, ma’lumot bilan ishlash kompetensiyalarini shakllantirishda samarali vosita hisoblanadi. Masalan, diagramma asosida kasblar bo‘yicha statistik ma’lumotlarni tahlil qilish o‘quvchilarning mantiqiy fikrlashini rivojlantiradi. Interfaol metodlarning ahamiyati. Interfaol metodlar o‘quvchilarning darsdagi faolligini oshiradi hamda mustaqil fikrlashga undaydi. Ayniqsa:

1) “Klaster”;
2) “Aqliy hujum”;
3) “Muammoli vaziyat”;
4) “Bumerang”

metodlari diagrammali topshiriqlar bilan uyg‘un holda yuqori samaradorlik beradi. Pedagogik kuzatuvlar natijasiga ko‘ra, interfaol metodlardan foydalanilgan sinflarda o‘quvchilarning:

a) mavzuni o‘zlashtirish darajasi;
b) mustaqil fikrlashi;
c) darsdagi faolligi

ancha yuqori bo‘lgan [6]. Raqamli texnologiyalar va vizual tafakkur. Bugungi raqamli ta’lim muhitida diagrammaviy topshiriqlarni elektron platformalar orqali tashkil etish imkoniyati kengaymoqda.

a) multimedia vositalari:
b) interaktiv diagrammalar;
c) animatsion grafiklar;
d) elektron testlar

orqali o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishi oshadi. UNESCO tadqiqotlariga ko‘ra, vizual axborot orqali o‘qitilgan o‘quvchilarning ma’lumotni eslab qolish ko‘rsatkichi 40 foizgacha yuqori bo‘ladi [7]. Bu esa diagrammaviy topshiriqlarning samaradorligini ilmiy jihatdan tasdiqlaydi. Diagrammaviy masalalarning amaliy natijalari. Tajriba-sinov ishlari davomida boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga kasblar bilan bog‘liq diagrammali topshiriqlar muntazam qo‘llanildi. Natijada o‘quvchilarda:

a) ma’lumotlarni tahlil qilish;
b) statistik fikrlash;
c) mustaqil xulosa chiqarish
d) ko‘nikmalari rivojlanganligi kuzatildi.

Shuningdek, matematika faniga qiziqish, kasblarga nisbatan ijobiy munosabat, iqtisodiy tafakkur darajasi oshganligi aniqlandi. Pedagogik monitoring natijalariga ko‘ra, diagrammali topshiriqlardan foydalanilgan sinflarda o‘quvchilarning darsdagi faolligi 30 foizga yuqori bo‘lgan [8].

Xulosa. Diagrammaviy masalalar boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini kasb-hunarga yo‘naltirishning samarali pedagogik vositalaridan biri hisoblanadi. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida tashkil etilgan diagrammali topshiriqlar:

1. o‘quvchilarning analitik tafakkurini rivojlantiradi;
2. mantiqiy fikrlashini shakllantiradi;
3. kasblarga bo‘lgan qiziqishini oshiradi;
4. mustaqil qaror qabul qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Shuningdek, diagrammaviy masalalar matematika fanining amaliy ahamiyatini ochib berish bilan birga, o‘quvchilarning kelajak kasbiga nisbatan ongli munosabatini ham shakllantiradi. Natijada boshlang‘ich ta’lim jarayonida diagrammali topshiriqlardan foydalanish ta’lim samaradorligini oshirishning muhim omili sifatida namoyon bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Mirziyoyev Sh.M. Nutqlari to‘plami. – Toshkent, 2021.
2. Tolipov O‘., Usmonboyeva M. ‘‘Pedagogik texnologiyalar’’. Toshkent: “Fan”, 2020.

3. Piaje J. ‘‘Bola psixologiyasi’’. Moskva, 2019.
4. Ishmuhamedov R. ‘‘Innovatsion pedagogik texnologiyalar’’. Toshkent, 2021.
5. Hasanboyev J. ‘‘Pedagogika nazariyasi’’. Toshkent, 2019.
6. Vigotskiy L.S. ‘‘Tafakkur va nutq’’. Moskva, 2018.
7. UNESCO. ‘‘Raqamli ta’lim va innovatsion texnologiyalar’’. Parij, 2022.
8. Yo‘ldoshev J. ‘‘Ta’lim samaradorligini oshirish metodlari’’. Toshkent, 2021.
9. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining ta’limga oid farmon va qarorlari.
10. Boshlang‘ich ta’lim davlat ta’lim standarti. Toshkent, 2023.